

Розділ третій. РЕЛІГІЯ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

3.1. Алла АРІСТОВА. Міграційна криза в Європі: виклики для міжрелігійних відносин

У статті Алли Аристової «Міграційна криза в Європі: виклики для міжрелігійних відносин» визначені й систематизовані особливості сучасної міграційної хвилі з мусульманських країн на терени Європи, її відмінності від попередніх міграційних напливів останнього століття та потенційні впливи на міжрелігійні відносини та соціорелігійні процеси в європейському соціумі.

Ключові слова: міграційна криза, міжрелігійні відносини, мігранти-мусульмани, ксенофобія, європейське суспільство.

The article of Alla Aristova «Migrant crisis in Europe: challenges for interreligious relations» identifies and classifies main features of the current wave of migration from the Muslim countries to Europe, its differences from the previous migration inflows of the last century, and the potential impact on inter-religious relations, social and religious processes in European society.

Keywords: migration crisis, interreligious relations, Muslim migrants, xenophobia, European societies.

Постановка проблеми. Нинішня хвиля напливу мігрантів з мусульманських країн до Європи не є першою в новітній історії, але вже розцінена як найінтенсивніша від часів Другої світової війни. Та справа не лише в її кількісних показниках, а й в якісній інакшості, що, поза сумнівом, потягне за собою дуже серйозні зміни в різних сферах європейського суспільства: від міграційної і фінансової політики – до засад улаштування Євросоюзу, від соціальних програм і освітніх реформ – до міжрелігійних відносин. Як наслідок, у науковому дискурсі актуалізувалися дослідження, присвячені аналізу політичних та економічних чинників міграції, питанням державного управління міграційними процесами та загрозам для національної безпеки, соціологічним і статистичним вимірам світових міграційних потоків, гендерним, демографічним, геоконфесійним та іншим аспектам міграції.

Аналіз публікацій. Процеси міжнародної міграції опинилися у фокусі досліджень науковців різного фаху, але в контексті обраної проблематики найвагомішим є доробок представників соціально-гуманітарних наук. Зміна етноконфесійного ландшафту Європи як продукт історичних міграційних процесів та її суперечливі наслідки: різні аспекти формування нової системи міжрелігійних відносин стали об'єктом теоретичних зацікавлень цілої низки зарубіжних дослідників, серед яких К. Варнер, М. Веннер, Д. Еспозіто, Ж. Зайончковська, Х. Кочлер, В. Малахов, Г. Хайнзон, М. Халлер, та ін. Теоретико-релігієзнавчому аналізу світової міграції присвячені праці вітчизняних дослідників: О. Бучми, В. Сленського, А. Колодного, Л. Филипович, П. Яроцького, О. Яроша. Важливу емпіричну інформацію постачають міжнародні дослідницькі агенції Eurostat, Pew Research Center, The Gallup Organization, ECRI (European Commission against Racism and Intolerance).

Проте нинішня хвиля міграції до країн Євросоюзу, котра вже розцінена як масштабна міграційна криза, досі лишається об'єктом переважно статистичної фіксації, політично-популістських заяв та медіа-сенсацій. Натомість бракує серйозних аналітичних розвідок щодо її специфіки, характеру, реального і потенційного впливу на соціорелігійну ситуацію в європейських країнах.

Метою роботи є визначення специфіки новітньої міграційної хвилі як чинника змін в сфері міжрелігійних (передусім, християно-мусульманських) відносин; аналіз сучасних і майбутніх викликів для державного управління, які генерує сформоване масовою імміграцією поліконфесійне і конфліктогенне релігійне середовище.

Основна частина. Якщо взяти до уваги георелігійні аспекти глобальної міграції, то тут чітко простежуються три потужні хвилі міграції мусульманського населення на терени Європи протягом останнього століття.

Перша – з кінця 40-их до середини 60-их років ХХ ст., що пов'язана з розпадом світової колоніальної системи. Іммігранти з колишніх європейських колоній в Азії та в

Африці масово перебиралися в країни-метрополії, задовольняючи гостру потребу останньої у робочій силі. Саме на цій хвилі утворилися етнічно й територіально визначені мусульманські меншини: у Франції – мігранти з арабського Магрибу, в Іспанії – з Марокко, в Німеччині, Голландії, Австрії, Данії – переважно з Туреччини, у Великій Британії – з Пакистану і Бангладеш. У великих європейських містах з'явилися особливі «мусульманські райони», релігійно і культурно гомогенні, з однаково низьким соціально-економічним рівнем життя їх мешканців, відносно закриті і слабо сполучені з європейським соціумом.

Друга хвиля міграції – 80-ті-90-ті роки ХХ століття – пов'язана з припиненням холодної війни та завершальним етапом деколонізації Африки. Її рушіями стають загальне економічне неблагополуччя у країнах Третього світу, гострі соціальні проблеми, авторитарні політичні режими і поширення радикального ісламу, масова бідність і безробіття, злидні і голод, епідемії і конфлікти. Мусульманські діаспори Європи зростають як за рахунок мігрантів і членів їх сімей, так і завдяки демографічному приросту, втім, як і раніше, лишаються слабо асимільованими суб'єктами економічних відносин, без політичної та культурної інтеграції в соціум. Європейська модель мультикультуралізму (на відміну від Канади, США, Росії) постала у практичній площині як мозаїка чітко диференційованих, відчужених одна від одної етнокультурних спільнот, що зберігали свою ідентичність і межі.

Разом з тим, перетворення ісламу на другу після християнства за кількістю сповідників релігії в європейських країнах (29 млн.) потягло за собою відчутні зміни у способі буття мусульманських меншин. Від початку нинішнього століття спостерігаємо активну політизацію європейських мусульман, артикуляцію їх зростаючих політичних і правових вимог, прагнення лобювати свої інтереси не через традиційно-європейські, а через власні новостворені або відроджені інститути. Парадоксально, але розбудована мусульманська інфраструктура ще більше закріпила культурне і релігійне відособлення мусульманських меншин, замість інтеграції обумовила їх клаузацію, надавши їм усі можливості для задоволення базових потреб саморозвитку і самовідтворення (поза європейськими інституціями).

Нова геополітична реальність закономірно тягла за собою різні форми радикалізації ісламу, а відтак поширення ксенофобії і нетолерантності, наростання міжтнічної і міжрелігійної напруги. Крім того, ознакою часу ставала жорстка конкуренція за домінування між етноконфесійними групами всередині мусульманських діаспор.

Третя хвиля міграції – нинішня, спровокована ескалацією військових конфліктів. Її відлік ведеться від подій «арабської весни» (з кінця 2010 р.), що охопили близько 20-ти країн Африки і Близького Сходу. Кінцеві межі її важко спрогнозувати – досі лишається дискусивним питання, чи пік цієї міграційної хвилі вже досягнутий, а чи ж його ще слід чекати попереду. Більшість біженців цієї хвилі прибувають з теренів Сирії, складаючи понад 50% мігрантів; вагома частка припадає на вихідців з Афганістану (14%), Еритреї (8%), Нігерії (4%), Іраку (2%). Очікується, що вже до 2030 р. частка мусульманського населення складе принаймні 8% від населення Європи.

Та вже зрозуміло, що нинішня хвиля міграції на терени ЄС принципово відрізняється від попередніх. Такі відмінності можна простежити:

за кількістю мігрантів і біженців, загальним обсягом міграційного потоку, який зріс настільки, що став економічно і соціально обтяжливим для європейських суспільств. За даними Міжнародної організації з міграції (The International Organization for Migration (IOM)), тільки в 2015 р. до кордонів Європи дісталася понад 1 млн. мігрантів (переважно біженців з Близького Сходу)⁵⁴. За перші п'ять місяців 2016 р. (січень-травень) кількість мігрантів біля кордонів ЕС сягнула майже 195 тис. осіб, вдвічі перевищивши аналогічні показники минуло року.⁵⁵ Під тиском настільки інтенсивного іммігрантського напливу

⁵⁴ Migrant crisis: Migration to Europe explained in graphics [Електронний ресурс] / European Statistical Office (2015). – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat/home>

⁵⁵ Mediterranean Migrant Arrivals in 2016 [Електронний ресурс] / International Organization for Migration. – Режим доступу: <http://www.iom.int/news/mediterranean-migrant-arrivals-2016>

гостро постало питання про те, а чи ж взагалі здатен Євросоюз перетравити цю кількість «прибульців» без саморуйнівних наслідків;

за характером ця хвиля міграції є: а) вимушена, зумовлена військовими діями (якщо попередні приносила в Європу гастарбайтерів та їх сім'ї, то нинішня – біженців, котрі рятуються від війни або прагнуть використати хоч який шанс потрапити у забезпечене суспільство і скористатися тими соціальними благами, які воно гарантує); б) слабо контрольована, стихійна; в) з потужним нелегальним компонентом; г) маргінальна, в тому сенсі, що маса соціально знедолених осіб (а не зацікавлених пошукачів робочих місць) здатна до асоціальної поведінки, порушення діючих норм і законів, є чужорідною в іншому культурному середовищі, схильною до екстремізації тощо;

за напрямками (векторами) міграційного потоку – при визначенні мети мігрування немає прямої «екс-колоніальної залежності» між країною-донором і країною-реципієнтом; визначальну роль відіграють тепер рівень розвитку європейської країни, політика надання притулку в ній і гарантовані соціальні блага, умови тимчасового проживання в країні; враховуються також пропускання здатність головних логістичних вузлів і нелегальних міграційних маршрутів, розбудовані мережі міграційного транзиту;

за способами протидії неконтрольованому потоку міграції з боку урядів європейських країн. За останні 20 років країни ЄС випробували різні інструменти міграційної політики, але більшість заходів мала або договірний (угоди, домовленості) або пропагандистський характер. Відтепер міграційна політика фактично перетворюється на антиміграційну, а основними заходами стають фільтраційні, поліцейські й безпекові. Відчутно змінилася й лексика: замість понять «імміграція», «гуманітарна катастрофа», «імміграційна криза» все частіше вживаються вислови «боротьба проти еміграційного припливу», «демографічна війна», «вторгнення країн Третього світу в Європу». Чимдалі тимбільше відкидається і політкоректність; політичні та громадські діячі, мас-медіа відкрито називають мігрантів «біженцями другого сорту», «плодами з відхиленнями», навіть «роєм настирливих комарів» і висувають завдання «позбавити їх жодної можливості облаштуватися в Європі»;

за дестабілізуючими економічними і соціокультурними наслідками, які вона потягне за собою. Якщо попередні десятиліття загострили проблему інкультурації мусульманських спільнот в європейське суспільство, а, разом із тим, проблеми міжнаціональних і міжконфесійних відносин, то нинішня хвиля – здатна перетворити ці проблеми на пряму загрозу національній і континентальній безпеці, діючій моделі європейської інтеграції. Отже, участь держав-членів у міграційній стратегії Євросоюзу відтепер постала як складова ширшої проблеми – збереження складу ЄС та його статусу в глобальному світі.

В контексті наукового обговорення економічних, політичних, культурних аспектів нинішньої міграційної кризи висловимо кілька міркувань щодо наслідків останньої для міжрелігійних відносин в Європі.

По-перше, спостерігаємо процес, який, за відсутності кращого терміну, умовно назовемо «декультуризациєю». Про що йдеться? На відміну від XX століття, коли європейські країни, приймаючи мігрантів, вказували інтерес до східної культури, вдавалися до просвітництва в системі освіти і виховання, знайомили європейський світ з мусульманською цивілізацією, культурою, літературою, мистецтвом, способом життя, ісламськими інститутами, сприяли заснуванню міжкультурних центрів і розвитку міжкультурних і міжрелігійних контактів, то нинішня хвиля міграції не виконує функцій культурної інвазії. Культурницький інтерес до носіїв мусульманської (інакшої) ідентичності практично відсутній, місце колишньої (хай і зверхньої) зацікавленості посіла ксенофобія. Якщо попередні хвилі міграції впливали на формування європейської ментальності як відкритої до мультикультуралізму, готової до сприйняття інших культурних світів і цінностей, то нині про творення позитивно-ментальних концептів не йдеться; в широкому загалі головує явне роздратування і політично артикульовані наміри комфортного (для Європи) поглинання мігрантів або ж навіть їх видалення звідти. Європа усвідомлює, що вона марно відмовилася від своєї історичної пам'яті, національних почуттів та релігійної ідентичності, а відтак

знають зміни ті принципові засади, на яких європейські лідери відтепер готові вести міжрелігійний діалог.

По-друге, логічним наслідком міграційної кризи, як вже зазначалося, стає зростання ксенофобних настроїв, але їхньою відмінною ознакою стає зрощення мігрантофобії та ісламофобії, поширення протестних антимігрантських рухів, які набувають відверто антиісламського характеру. Цій тенденції сприяло те, що нинішній міграційний вибух припав на високий сплеск націоналізму в європейських країнах (найперше Великобританії, Франції), зростання популярності ультраправих, націоналістичних партій і рухів.

Згідно опитувань громадської думки британців газетою «The Telegraph» (вересень 2015 р.), 61% респондентів висловилися у підтримку відмови від прийняття мігрантів у рамках встановлених Євросоюзом квот; за різними даними 57-63% англійців пов'язують іслам з тероризмом. У Франції та Німеччині понад половина населення переконана в тому, що кількість мусульман в цих країнах занадто велика, а подальше зростання їх чисельності внаслідок міграції є небезпечним (так, в Німеччині систематичні опитування соціологічної агенції INSA від початку 2016 р. стійко фіксують понад 60% респондентів, незадоволених прийняттям великої кількості мігрантів; за даними кінця 2015 р. 53% німців визнали, що їх лякає іслам, а кожен четвертий (24%) вважає, що імміграція мусульман в країну має бути припинена). Ця ісламофобна істерія підігривається ЗМІ, причому воліють не помічати питання про притягнення до відповідальності ЗМІ, які підживлюють і поширюють антиісламські настрої і провокують насильство; розпалені ненавистю он-лайн мережі.

Подібні суспільні настрої втілюються у девіантну соціальну поведінку: кількість злочинів, вчинених проти мусульман в Лондоні зросла за 2015 рік в середньому майже на 70%; за даними МВС Німеччини кількість неонацистських нападів на мігрантів зросла за півтора роки у 6 разів; в Австрії кількість насильницьких ісламофобних акцій зросла у 2,7 разів за минулий рік, а опитування громадської думки зафіксували найвищий серед 16 європейських країн рівень негачі щодо мігрантів.

Аналітики ведуть мову про різні типи ісламофобії, які вже вкорінилися в європейському суспільстві: латентну (негативне ставлення до мусульман та ісламу, сформоване під впливом медіа та браку знань, не артикульоване в соціальній поведінці) й відкриту, або активну – публічно оприсутнені й пропаговані антиісламські настрої; політичну й громадську; ірраціональну й усвідомлену, тощо.

Міграційна криза сприяла, відтак, зміцненню старих стереотипів сприйняття ісламу і мусульман: серед них найстійкіші – звинувачення іммігрантів у злочинності, неосвіченості, безкультур'ї, нероботі, дикунських сімейних звичаях, екстремізмі. Та, разом з тим, принесла і нові побоювання, що під виглядом біженців до країни масово проникатимуть релігійні й політичні терористи, нові ланки радикальних ісламістських мереж. За даними дослідження, проведеного авторитетним світовим дослідницьким центром Pew Research Center навесні 2015 року, дуже стурбовані через ісламський екстремізм в своїй країні 67% французів, 61% іспанців, 53% італійців, 52% англійців, 46% німців.⁵⁶ (При цьому простежено, що від 2011 року частка населення, які дуже побоюються ісламського екстремізму в своїй країні, зросла у Франції на 38%, в Іспанії – на 29%, у Великій Британії – на 21%, в Німеччині – на 20%, сягнувши в провідних європейських країнах понад половину населення).

Показово, що чергова доповідь Європейської комісії з протидії расизму й нетерпимості (European Commission against Racism and Intolerance (ECRI)), опублікована в липні 2015 р., визначає «драматичне зростання» антисемітизму, ісламофобії, розпалення ненависті в он-лайн мережах, соціальних медіа і ксенофобії в політичному дискурсі як головні тренди 2014 року, пов'язуючи останні з військовими конфліктами на Близькому

⁵⁶ Extremism Concerns Growing in West and Predominantly Muslim Countries [Електронний ресурс] / Pew Research Center (2015). – Режим доступу: <http://www.pewglobal.org/2015/07/16>

Сході, актами ісламістського насильства, безпрецедентним напливом мігрантів в країни Європи.⁵⁷

По-третє, гойдання політичних терезів в бік відмови від політики мультикультуралізму й до захисту традиційних європейських цінностей не виключає, що Європа, в свою чергу, може стати колицюю для нових форм християнського фундаменталізму і нової доби його суспільного успіху (а що являє собою модерний православний фундаменталізм та його наслідки для міжконфесійних відносин, ми, в Україні, пересвідчилися на власному досвіді, зазнавши вияв православного «русского мира» в формі фактичної війни Росії з нашою країною). Таким чином, вірогідність протистоянь і конфліктів на релігійному ґрунті між фундаменталізмом християнським та ісламським – конфліктів стихійних, слабо контрольованих, ірраціонально-афективних – зростатиме по мірі загострення міграційної кризи. Релігійна дистанція між корінним населенням Європи і мігрантами зримо стає складовою новостворюваної ціннісної матриці.

По-четверте. Зростає вірогідність не тільки міжрелігійних конфліктів, але не меншою мірою внутрішньо-релігійних, зокрема внутрішньо-ісламських. Зміна етноконфесійної структури соціуму під тиском міграційної хвилі веде до порушення анклавів історично сформованої культурної гомогенності не тільки корінних європейських націй, але і власне мусульманських меншин. Як наслідок, вступають у дію чинники, що закономірно матимуть конфліктогенний вплив: 1) зростають ризики конфліктів між різними групами і течіями ісламу, як проєкція конфліктних відносин між ними на батьківщині; 2) зростаючі мусульманські діаспори набувають нових форм внутрішнього розшарування, закономірним наслідком чого стає загострення конкуренції між етноконфесійними групами за територіальне домінування; 3) по мірі припливу соціально невлаштованої мусульманської молоді йде радикалізація мігрантського середовища, у т.ч. прищеплення радикальної ідеології новим генераціям вже осілих мусульман (не зайве врахувати, що середній вік мусульман в Європі – 32 роки, а це вік значної соціальної активності); 4) ще більше ускладнюється завдання створення великих мусульманських асоціацій, які б репрезентували інтереси значної частки умми і були авторитетними суб'єктами міжрелігійного діалогу (наприклад, у Німеччині, навіть за умови, що держава демонструє свою готовність визнати й фінансувати якусь єдину Ісламську раду чи організацію, співтовариство мусульман лишається розділеним принаймні на 100 різних організацій; Рада мусульман Великобританії називає понад 250 окремих ісламських організацій, діючих в країні).

Поза тим, очікувані реформи в міграційній політиці, які нині жваво обговорюються європейськими політиками, напевне потягнуть за собою серйозні зміни в сфері розміщення, улаштування, економічної зайнятості, фінансового забезпечення, суспільного контролю мусульманських анклавів. Маючи приклади того, як реагує радикалізована мусульманська молодь на будь-які обмеження чи санкції, не зайве припустити, що акти непокори і масові заворушення найближчим часом не просто вірогідні, а й невідворотні.

По-п'яте. Як доводять соціологічні дослідження, проведені на замовлення Антидифаматійної ліги (авторитетної правозахисної суспільно-політичної організації) значний відсоток мусульманської спільноти, що осіла або осідає в Європі, є носієм антисемітських поглядів: за даними 2014 р., близько 55% мусульман в Бельгії, Франції, Німеччині, Італії, Великобританії, Іспанії дотримуються антисемітських поглядів і поділяють антисемітські стереотипи (порівняно з 11-29% автохтонного не-мусульманського населення Європи). Однак, мігранти, прибуваючі з держав Близького Сходу і Північної Африки, є членами суспільств, де антисемітські погляди поділяє до 75 % населення. Тож помітне зростання антисемітських та антиїудаїстських тенденцій спостерігається серед молоді в мусульманських іммігрантських спільнотах. Цей чинник потенційного загострення міжконфесійних відносин теж варто враховувати.

По-шосте. На часі – зміни у характері міжрелігійного діалогу в європейських реаліях.

⁵⁷ Annual Report on ECRI's Activities 2014 [Електронний ресурс] / European Commission against Racism and Intolerance. – Режим доступу: https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/Annual_Reports/2014.pdf

З одного боку, Європа усвідомлює важливість своєї історичної пам'яті, національних почуттів та релігійної ідентичності, а відтак зазнають зміни ті принципові засади, на яких європейські лідери відтепер готові вести міжрелігійний діалог (не як перелік взаємних поступок, а як список взаємних вимог, відмова від рівності всіх релігій на користь релігій, що формували європейську ідентичність). З іншого боку, відбуваються зміни у способі і характері функціонування мусульманських інституцій. На відміну від минулих років, коли діючі регіональні мусульманські союзи, асоціації, об'єднання в Німеччині, Британії, Франції тощо намагалися вирішити широкий спектр культурних, соціальних, релігійних проблем місцевих мусульман, усвідомлювали важливість інтеграції мусульман в європейське суспільство, прагнули до міжрелігійного діалогу, нині набирають ваги інституції, засновані на інших принципах, а саме: збільшується частка організацій, улаштованих не на засадах самоуправління й асоціативності, а на принципах керованості з країн виходу мігрантів та з боку міжнародних організацій-спонсорів; котрі ставлять за мету не інтеграцію і діалог із суспільством, а збереження власної ідентичності та адаптацію суспільного середовища під свій спосіб життя, норми і закони; впроваджують норми шаріату і домагаються їх законодавчої легалізації в суспільстві всупереч християнським або секулярним нормам європейського суспільства, цінностям і традиціям світського гуманізму; пропагують радикально націоналістичні ідеї; надають допомогу в організації припливу мігрантів та налагодженні інфраструктури нелегального проникнення біженців на терени Європи. Їх ідеологічна і політична позиція базується на категоричному неприйнятті такого способу функціонування релігії, який відведений європейцями християнству, – тобто існування релігійного як приватного, дистанціювання мови і дії релігії, релігійної норми і припису від повсякденного досвіду.

Відтак, ситуація в міжрелігійних відносинах стає дедалі складнішою, а зрештою в контексті вироблення нової імміграційної та інтеграційної політики Євросоюзу актуалізоване й питання інтегрально-європейської державно-конфесійної політики. Остання мусить, по-перше, враховувати специфіку мусульманського способу життя, реальну і глибоку відмінність психологічних, ментальних, соціальних установок мусульман, розбіжність нормативно-регламентуючої ролі релігійних інститутів у країнах-донорах мусульман-мігрантів і європейських країнах; по-друге, містити імператив адаптації інститутів і цінностей ісламу до європейського суспільства, сприяти створенню і діяльності широко-представницьких, налаштованих на співробітництво, міжрелігійний і суспільний діалог мусульманських організацій в Європі, підготовці кадрів просвіченого, поміркованого і проєвропейськи орієнтованого духовенства; по-третє, містити завдання, засоби та інструменти менеджменту конфліктних відносин в релігійній сфері. Вже зрозуміло, що вироблення такої політики є умовою континентальної безпеки. Самостійною і гострою проблемою є й те, що норми стосовно міжрелігійних, міжконфесійних відносин, закріплені у міжнародних правових документах, на практиці зберігають рекомендаційний характер і позбавлені санкціонуючої сили. Як наслідок, модель, що вписана міжнародним правом і політичними документами, лишається, по суті, абстрактним розумуванням, а не реально втіленим регулятором функціонування поліконфесійного світу.

Зазначені проблеми мають і матимуть своє відлуння і в Україні, бо українська реальність – також простір біженців і переселенців, заданих стереотипів і непорозумінь, проблем інтеграції мусульман у релігійне і громадянське середовище. Це – захищені і вразливі релігійні спільноти на Донбасі і в Криму, що потерпають від дискримінації; міграційні потоки на материкову Україну та мусульманські громади кримських татар, мусульман зі Східної України, які потребують спеціальних соціальних програм; перетворення України на один із шляхів нелегальної міграції в Європу і всі ризики від такого транзиту; облудна інформаційна війна і застосування технологій дезінтеграції суспільства. До того ж, просуватися до Європи і вважати себе вільними від європейських проблем – тільки тішити себе ілюзіями.

Мусульмани, які живуть в Україні – невід’ємна частина українського народу. Абсолютна їх більшість – люди патріотично налаштовані, з високою громадянською відповідальністю, відкриті до соціального партнерства; не просто готові до діалогу, але носії ініціативи діалогу. Мусульмани в Україні більшою мірою європейські, ніж мусульмани в Європі; вкрай важливо, аби українське суспільство усвідомило важливість їх внеску у загальнонаціональну справу. Україна все ще має унікальний шанс – розбудувати і продемонструвати Європі такий тип християно-мусульманських відносин, про які Європа може тільки мріяти. І знехтувати таким шансом – неприпустимо.

Висновки. Нова хвиля міграції населення з країн Близького Сходу та Африки на терени Європи має свою відчутну специфіку: за обсягом міграційного потоку, його складом, векторами і характером, за економічними і соціокультурними наслідками.

На хвилі міграційної кризи, паралельно з інтенсивним і слабо контрольованим збільшенням мусульманської діаспори в Європі, зростає її вплив на розвиток і стабільність європейського соціуму. Ознакою нинішньої доби стає посилення деструктивного вектору цього впливу: зростання відчуженості й конфронтації між європейським суспільством і мусульманськими спільнотами, клаузація і європейського соціуму і діаспор, поширення і зрощення різних форм ксенофобії (ісламофобії, християнофобії, мігрантофобії та ін.), радикалізація ідеології і діяльності мусульманських меншин та організацій, заострення конфліктів всередині сегментованих мусульманських анклавів тощо.

Присутність іммігрантів-мусульман на теренах Європи – це не тимчасове явище, а складова європейського суспільства. Нова суспільна реальність гостро потребує нового правового, законодавчого оформлення, здатного виконати наперед суперечливі функції: з одного боку, сприяти процесу адаптації та інтеграції мігрантів у Західне суспільство, а з іншого – вберегти європейську ідентичність і ціннісні засади європейської культури. Останнє стає не просто завданням соціальної, гуманітарної вагомості, а й важливою умовою національної і континентальної безпеки.

3.2 Світлана ШКІЛЬ. Рецепція зустрічі патріарха Кирила та папи Франциска в інформаційному просторі РПЦ

У статті Світлани Шкіль «Рецепція зустрічі патріарха Кирила та папи Франциска в інформаційному просторі РПЦ» розглянуто реакцію на зустріч релігійних лідерів у Гавані з боку речників трьох течій в російському православ’ї – консерваторів, фундаменталістів, лібералів. Ця безпрецедентна подія викликала широкий резонанс у російському церковному інформаційному просторі, спричинила широку дискусію щодо майбутнього російського православ’я. **Ключові слова:** православ’я, католицизм, сучасність, церква, екуменізм, політика, Росія, РПЦ, патріарх Кирило, папа Франциск, права людини.

Svitlana Shkil’s article «Reception of meeting Patriarch Kirill and Pope Francis in the information space of the Russian Orthodox Church» examined reaction to a meeting of religious leaders in Havana speakers of the three trends in Russian Orthodoxy - conservatives, fundamentalists, liberals. This unprecedented event caused a wide resonance in the Russian information space of the church, caused a broad discussion on the future of Russian Orthodoxy. **Keywords:** Orthodoxy, Catholicism, modernity, church, ecumenism, politics, Russia, Russian Orthodox Church, Patriarch Kirill, Father Francis, human rights.

Актуальність теми. Перша за історію християнства зустріч між предстоятелем російського православ’я та верховним римським первосвященником залишила гучний резонанс у міжнародному інформаційному просторі. Особливо гучним цей резонанс був у Росії, де за останні роки інформаційне піднесення будь-яких зовнішніх успіхів, у тому числі й дипломатичних, стало невід’ємною частиною державної ідеології. З огляду на безпрецедентність досліджуваної в рамках даної статті події, а також розроблених і підписаних у її наслідку документів, слід констатувати, що актуальність дослідження є визначеною історичними масштабами зустрічі в Гавані. Об’єктом даного дослідження